

BOERENZWALUW

ONDERZOEK BIJ BROEDVOGELS EN HUN NESTJONGEN

**IN EEN AANTAL (BOEREN) STALLEN IN
ZUIDOOST FRYSLAN**

Een bijdrage aan het (inter)nationale boerenzwaluwproject

www.boerenzwaluw.nl

JAARVERSLAG 2014

VRS MENORK

Inleiding

Met ingang van 2009 is Menork aangehaakt bij een (inter)nationaal project dat gericht is op onderzoek bij de Boerenzwaluw. Met de boerenzwaluw gaat het de laatste decennia niet goed. Er is een aantal oorzaken voor te bedenken dat echter wetenschappelijk nuancering vereist. Zodoende heeft men internationaal de handen ineen geslagen d.w.z. van Zuid-Afrika tot Noord-Europa vindt er goed gecoördineerd onderzoek plaats. En dat alles op initiatief van een Nederlander, te weten Bennie van den Brink. Via zijn website (boerenzwaluw.nl) valt alles te lezen over de opzet van dit groots opgezette project.

Tussen 2009 en 2013 werden er door Menork op gemiddeld 10 locaties een paar duizend boerenzwaluwen nieuw geringd. Door jaarlijks op dezelfde plekken broedvogels te vangen en de jongen zoveel mogelijk in de nesten te ringen, werden gegevens verzameld over de jaarlijkse overleving en de reproductie. Ook werd inzicht verkregen in dispersie van broedvogels en hun jongen. Ingaande 2014 werd het onderzoek teruggebracht naar zes locaties. Achterliggende gedachte is dat er meer aandacht zal komen voor individuele nestprestaties.

Inhoud en impact onderzoek

Jaarlijks worden broedvogels en hun jongen op diverse onderzoekslocaties gevolgd. Doel is om de vogels individueel herkenbaar te maken om zodoende jaarlijks vast te kunnen stellen of de vogel terugkomt en (dus) nog in leven is. Ook worden er in principe nestjongen van een ring voorzien. Dat zal echter vooral afhangen van de bereikbaarheid van de nesten. Locaties waar broedvogels relatief gemakkelijk kunnen worden gevangen en nesten goed bereikbaar zijn, verdienen de voorkeur binnen het project. De gevangen vogels worden geringd losgelaten. Op de ring staat een uniek nummer en de naam van het Vogelrekstation. Internationaal is dit adres bekend, dat mocht er in het buitenland een zwaluw teruggevonden worden, de gegevens op de juiste plek belanden.

Bij het ringen worden enkele biometrische gegevens genoteerd, zoals de lengte van de vleugel, de lengte van de staartpennen en het gewicht. Deze gegevens kunnen van belang zijn wanneer er een analyse wordt gemaakt van de jaarlijkse overleving. Ook zeggen ze iets over de conditie van de broedvogels. Sommige vogels kunnen opvallende kleedkenmerken vertonen, bijvoorbeeld ze missen een staartpen of ze zijn bezig met de rui van één of meer slagpennen. Ook dit soort gegevens worden geregistreerd alvorens de vogel geringd wordt losgelaten. Het vangen gebeurt met veilige en veel uitgeteste vangmiddelen. De acties gericht op het bemachtigen van broedvogels duren, afhankelijk van het aantal vogels en de weersomstandigheden, nooit langer dan twee uur. Bovendien beperken ze zich tot hooguit twee keer per broedseizoen. Bij dit type onderzoek, dat al vele jaren wordt gedaan, is nog nooit vastgesteld dat er zwaluwen het nest verlaten door het vangen en ringen. Uiteraard is dat ook voor Menork een absolute randvoorwaarde.

Vanaf 2011, het jaar van de Boerenzwaluw, is er met geld van Vogelbescherming Nederland, ook gewerkt met geolocators (dataloggers). Dit apparaatje wordt bij de zwaluw op de rug bevestigd (figuur 2), het bevat een chipje en een lichtmetertje. De dagelijkse lichtgegevens worden op het chipje opgeslagen. Wanneer de zwaluw een jaar later wordt terug gevangen kan aan de hand van de lichtmeting vrij nauwkeurig worden nagegaan waar de zwaluw dat jaar dagelijks zijn verblijf had. Een nieuwe methode die veel meer informatie over de trek verschaft dan een metalen ringetje. Het ringetje is juist van belang door de vogel individueel herkenbaar te maken en jaarlijks na te gaan of deze zich nog in de broedstal ophoudt. In 2014 werden geen dataloggers toegepast en ook geen vogels meer met dataloggers uit voorgaande jaren teruggezien.

figuur 2

(Figuur 1 Voorblad: zingende boerenzwaluw op locatie 6 te Siegerswoude (2010))

Deelnemende boerderijen

In 2014 werd het onderzoek nog op zes locaties voortgezet.

Tabel 1 Omschrijving van de in 2014 betrokken locaties

Locatie	Omschrijving (bereikbaarheid nesten, gemiddeld aantal broedparen en vangbaarheid broedvogels)
1. Hegedyk 8 Langezwaag (B. de Vries)	Diverse opstallen. Verspreid zit hier en daar een broedpaar in paardenstallen. Nesten (pullen) over het algemeen goed bereikbaar. Broedvogels laten zich er tamelijk moeilijk vangen.
2. Lange ein 5 Langezwaag (S. vd. Wal)	Jaarlijks broeden er maximaal 10 paar in een geitenstal. Deze stal heeft één opening en de nesten zitten mooi laag tegen de balken. Betrokkene telt zelf de zwaluwen en noteert elk jaar aankomstdata. Zowel de adulte vogels als de pullen zijn hier uitstekend te vangen.
3. Lange ein 6 Langezwaag (G.R. Fekken)	Jaarlijks broeden er 5 tot maximaal 10 paar in een geitenstal. Deze stal heeft één opening en de nesten zitten mooi laag tegen de balken. Zowel de adulte vogels als de pullen zijn hier uitstekend te vangen.
9. De Buorren 91 Lippenhuizen (W.Bil)	In de carport of de geitenstal zit een (prima bereikbaar) paartje te broeden.
13. Hemrik, Bûtewei 55 (T. Algra)	Een extensief boerenbedrijf met circa 25 melkkoeien. Er broeden al vele jaren rond de 12-15 paar in de stal. De nesten zijn goed bereikbaar om de jongen te ringen. Ook de oudervogels zijn goed te vangen dankzij afsluitbare ventilatieluiken.
14. Nij Beets Kanaelwei N 38, (S. Veenstra)	Een burgerwoning met opstal waar elk jaar een paartje boerenzwaluw tot broeden komt.

De nummering behorende bij de oorspronkelijke indeling van de onderzoekslocaties wordt om administratief technische reden aangehouden.

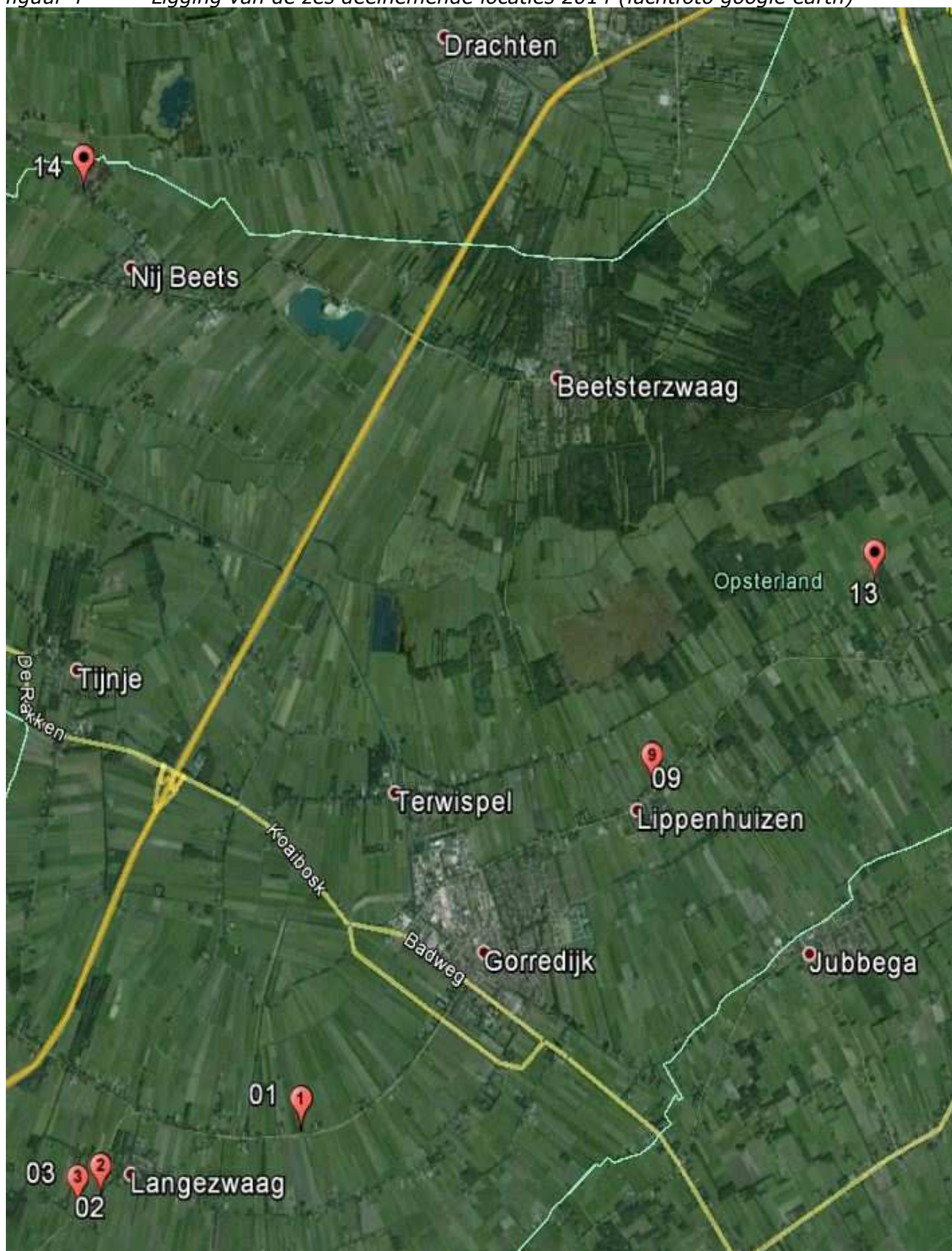
De locaties zijn allen gelegen ten zuiden van Drachten en ten noordoosten van Heerenveen. Op al de locaties zijn broedvogels in principe goed te vangen dankzij afsluitbare ruimten en (met mistnetten) goed bereikbare openingen. Ook de nesten zijn goed bereikbaar zodat er nestkaarten kunnen worden bijgehouden.

figuur 3

Op staartpennen gemarkeerd vrouwtje dat jongen voert bij nest 1 (met stikker aangegeven nestnummer op balk)

figuur 4 Ligging van de zes deelnemende locaties 2014 (luchtfoto google earth)

Weersomstandigheden (bron KNMI)

Door de natte mei leverde de drie lentemaanden samen een vrijwel normale hoeveelheid neerslag op. Opvallend waren de vele zware buien die vergezeld van hagel en onweer lokaal overlast opleverden. Maart en april waren relatief droge maanden.

De gemiddelde temperatuur was in De Bilt rond 11,3 graden tegen 9,5 graden normaal. Ook de afgelopen winter was, op de winter van 2007 na, de zachtste winter in drie eeuwen.

Van de afzonderlijke maanden waren vooral maart en april zeer zacht. Maart staat op de derde plaats en april op de vierde plaats in de top tien van zachtste maanden. Ook mei was met ongeveer 13,5 graden tegen 13,1 graden normaal een zachte maand, maar de afwijking ten opzichte van normaal was minder groot dan in de voorgaande maanden. Op 20 maart noteerde De Bilt zijn eerste warme dag (maximumtemperatuur 20,0 graden of hoger), op 20 mei de eerste en enige zomerse dag (25,0 graden of hoger) van deze lente.

De zon was vaker te zien dan normaal in de lente. Gemiddeld over het land berekende het KNMI circa 595 uur zon tegen 517 uur normaal. Vooral maart was een zonnige maand, april leverde het normale aantal uren zon op terwijl mei aan de sombere kant was.

Met in De Bilt een gemiddelde temperatuur die is uitgekomen op 16,2°C was juni vrij warm. Het langjarig gemiddelde bedraagt 15,6 °C. Grote delen van de maand lag de temperatuur rond normaal. Vanaf de twee week juni werd met een zuidelijke stroming warme lucht aangevoerd. Overdag liep de temperatuur in grote delen van het land op tot boven de 20 °C. Totaal liep het aantal warme dagen (maximumtemperatuur 20,0 °C of hoger) in De Bilt op tot negentien, tegen veertien normaal. De tweede helft van de maand lag het kwik gemiddeld rond of net iets onder de normale waarden. Rondom een hogedrukgebied, vaak ten westen van het land, werden met een noordelijke stroming koele lucht en wolkenvelden vanaf de Noordzee aangevoerd. Juni was gemiddeld over het land een vrij droge maand. Landelijk gemiddeld viel er 47 mm, tegen 68 mm normaal. Op 26 juni werden op de Waddeneilanden en in het Waddengebied ook waterhozen waargenomen. In het noordoosten en zuidoosten van het land viel de meeste neerslag. In de loop van de maand liet de zon zich minder zien en later was het soms ook vrij somber. In het noordoosten was de zon niet zo vaak te zien als in het westen van het land.

Overzicht van geringde vogels in 2014

Op de 6 locaties werden er in totaal dit jaar 378 vogels gevangen en geringd weer losgelaten. In tabel 2 staan de totalen opgesomd.

Tabel 2 Totaal gevangen boerenzwaluwen op 6 locaties

Locatie	1	2	3	9	13	14	Totaal
Broed- vogels1	22	12	7	-	4	2	47
Eerste- jaars	4	-	-	-	-	-	4
Jongen ()*	80 (19)	86 (21)	42 (10)	5 (1)	68 (17)	8 (2)	289 (70)
Totaal	11	10	6	1	10	-	37
Terug2 Broed- vogels3	33	22	13	1	14	2	84
Totaal	117	108	55	6	82	10	378

figuur 5 meten vleugel nestjong

* tussen haakjes het aantal nesten waaruit de jongen afkomstig zijn.
1 totaal nieuw geringde/aangetroffen broedvogels,
2 teruggevangen broedvogels uit voorgaande jaren (2009-2011),
3 totaal gevangen broedvogels

Overlevingscijfers

Belangrijkste doelstelling van het onderzoek is het meten van jaarlijkse overleving in relatie tot de plaatstrouw van broedvogels. Van broedvogels is namelijk bekend dat ze van jaar op jaar hetzelfde plekje prevaleren. Met dat gegeven staat min of meer vast dat geringde vogels uit voorafgaande jaren niet meer leven wanneer ze niet opnieuw op de broedplekken worden waargenomen. Uiteraard moet hierbij rekening worden gehouden met de pakkans. Daarnaast is er een kleine kans dat broedvogels zich, op kleine afstand, kunnen verplaatsen. Dat laatste fenomeen is vooral meetbaar wanneer er, zoals in Langezwaag op de locaties 2 en 3, in elkaars nabijheid onderzoek wordt verricht. Bijkomend voordeel op beide burenelocaties in Langezwaag is dat zowel de broedvogels als de jongen allen relatief gemakkelijk gepakt kunnen worden.

Gemeten overleving broedvogels

Bij de berekening van het percentage terugvangsten, moet er gekozen worden voor een bepaalde (uniforme) systematiek. Bij de berekening in het kader van dit project wordt als basis van het aantal potentieel terug te vangen broedvogels uitgegaan van het aantal geringde-vermeerderd met het aantal teruggevangen broedvogels in 2013. Er wordt dus als het ware van uitgegaan dat vogels die in 2009-2012 werden geringd en in 2013 niet meer werden gevangen definitief van het toneel zijn verdwenen.

Op basis van voormelde aanname kan worden geconstateerd dat van de totaal 81 (potentiële) broedvogels in 2013 aanwezig op de zes locaties, er dit jaar 38 (47 procent) werden terug gevangen. Dit aantal leek in de voorafgaande jaren nauwelijks te schommelen maar dit jaar ligt het percentage toch aanmerkelijk hoger! Op alle locaties (de locaties met slechts 1 broedpaar buiten beschouwing latende) wordt het beeld bevestigd (tabel 3).

Alleen locatie 13 scoort relatief slechter. Wellicht dat de aanwezigheid van een grote kolonie huismussen daar (mede) oorzaak van is geweest.

Tabel 3 Terugmelding van broedvogels
(in 2011 als (potentiële) broedvogel (in voorafgaande jaren) geringd en in 2013 opnieuw aangetroffen met vergelijk van percentage van zelfde gegevens 2010 en 2011)

LOC	Nieuw geringd 2009	Terug 2010 %	Terug 2011 %	Terug 2012 %	Terug 2013 %	Totaal broedv 2013	Terug broedv 2014	Man	Vrouw	Terug 2014 %
1	12	33	20	33	33	23	11	6	5	48
2	15	47	44	30	35	18	10	5	5	56
3	21	33	67	25	40	10	6	3	3	60
9	2	-	-	-	50	2	1	1	-	50
13	-	-	-	33	50	26	10	7	3	38
14	-	-	-	-	50	2	-	-	-	-

*voornamelijk zwerfvogels niet broedvogel van deze locatie zijnde (locatie niet van toepassing)
tot brv = totaal aantal broedvogels dat in 2012 een ring kreeg of die al droeg uit voorgaande jaren

Gemeten overleving en plaatstrouw van nestjongen

Van pullen is bekend dat deze niet of nauwelijks gehecht zijn aan de geboorteplek. Maar ook dat de overleving veel kleiner is. Een vogel die de lange reis naar Afrika eenmaal heeft gemaakt en de winteromstandigheden daar kent, heeft het jaar daarop aanzienlijk meer kans de trek te overleven. De gegevens in tabel 4 maken duidelijk dat terugvangsten van pullen in opvolgende jaren schaars zijn en dat ze bovendien niet exact van dezelfde plek afkomstig zijn. Met dit gegeven is het vooral interessant dat er op veel meer plekken in de regio onderzoek wordt gedaan zodat er uiteindelijk toch informatie komt van de als nestjong geringde broedvogels. De laatste jaren is er zodoende een toename van het aantal terugmeldingen geringde nestjongen en wordt er dus ook meer bekend over hun uiteindelijke broedplaatskeuze. Meest opvallend daarbij is dat veel (terug gemelde) pulli een broedplaatskeuze maken in de nabijheid van de broedplaats, zeg maar binnen een straal van 10 kilometer. Meest waarschijnlijk is dat tijdens het najaar (voor de trek naar Afrika) al een keuze is gemaakt op basis van verkenning.

Tabel 4 Terugmeldingen van als nestjong geringde vogels
in 2009 – 2013 als nestjong of pas uitgevlogen jong geringd en in 2014 als (potentiële)
broedvogel aangetroffen

LOC	totaal geringd in					Terug 2014	Opmerking
	2009	2010	2011	2012	2013		
1	57	65	55	52	85	2	Uit 2011
2	61	68	67	62	59	1	Van locatie 3 uit 2009
3	77	68	74	43	32	1	Van locatie 2 uit 2009
9	8	10	11	9	7		
13	0	0	84	97	84		
14	-	-	10	4	3		
TOT	203	211	301	267	270	4	

Wat opvalt, is dat er uitsluitend mannetjes van geringde nestjongen als broedvogel op de geboorteplek werden terug gevangen. Opvallend is ook dat wanneer er een nestjong in opvolgende jaren als broedvogel wordt terug gevangen dat ook meteen uit eenzelfde nest vaker gebeurt! Ook dit jaar werden de twee broertjes uit hetzelfde nest op locatie 1 terug gevangen. Eerder gebeurde dat op de locaties 1, 2 en 3. Kennelijk liggen er erfelijke eigenschappen aan de weinig voorkomende plaatstrouw van nestjongen ten grondslag!

Broedsucces

Omdat er op de betrokken locaties nestkaarten worden bijgehouden, ontstaat er een beeld over de prestaties van de broedvogels. Locatie 2 biedt de meest betrouwbare informatie dankzij het dagelijks bijhouden door de eigenaar. Op de locatie 3, 9 en 13 is ook een goed beeld verkregen van alle nesten. Locatie 1 in principe ook, ware het niet dat een paar nesten daar onbereikbaar was vanwege te grote hoogte. Bovendien was er een aantal late nesten dat in de loop van augustus niet meer is gecontroleerd. In de navolgende tabel staan de prestaties per locatie in samenvatting weergegeven.

Tabel 5 Broedsucces/nesten: Gemiddeld 2011-2013 / 2014

Loc	Gemiddeld 2011 - 2013				2014			
	Nesten	eieren	Uitgek. nesten	Pulli geringd	Nesten	eieren	Uitgek. eieren	Pulli geringd
1	21	98	18	64 (16)	31	136	112	80 (19)
2	18	80	16	61 (15)	23	106	87	86 (21)
3	14	62	13	50 (12)	12	54	50	50 (12)
9	2	10	2	9 (2)	1	5	5	5 (1)
13	29	123	25	88 (22)	23	91	81	68 (17)
14	-	-	-	-	2	8	8	8 (2)
tot	84	373	74	272(67)	92	400	343	297 (72)

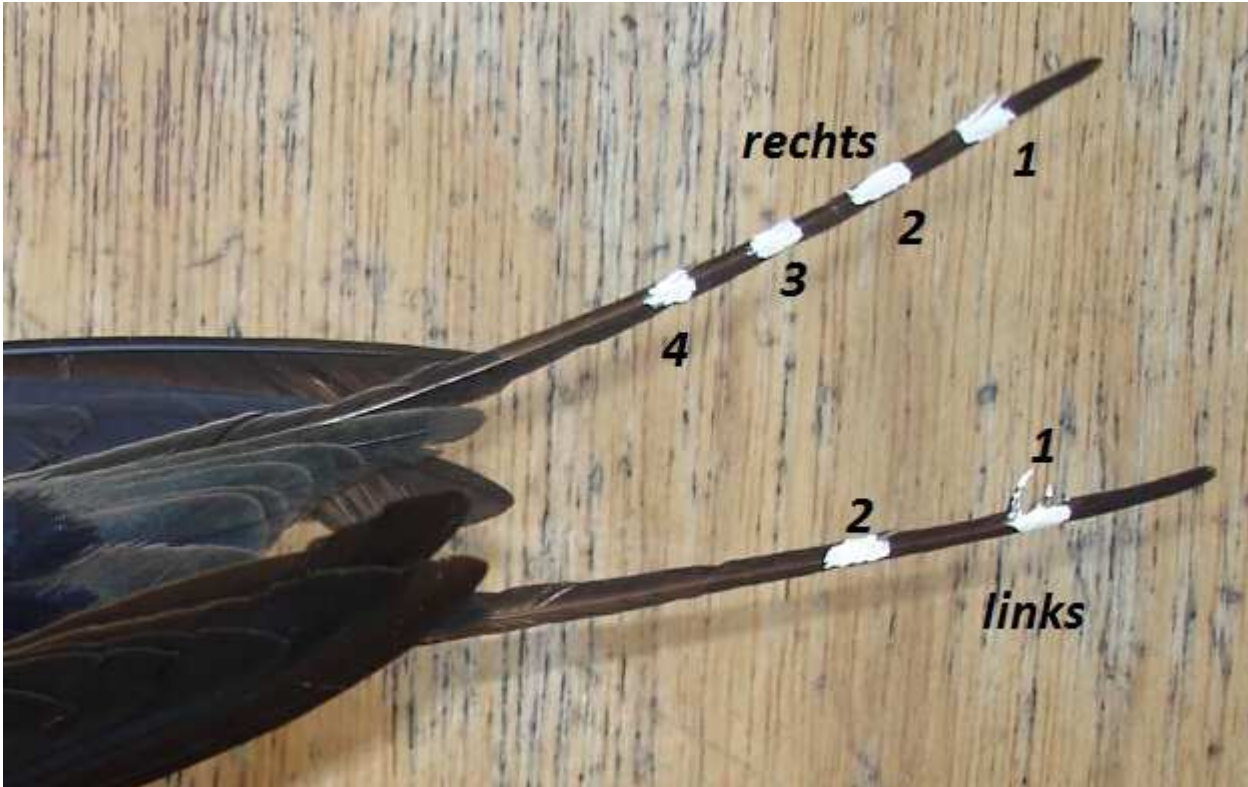
Ten opzichte van het gemiddelde in voorafgaande jaren, scoorden de locatie 1 en 2 hoger en de locatie 3, 9 en 13 lager. Op locatie 13 was een ogenschijnlijk duidelijke verklaring voor de slechtere broedprestaties: de huismus. Er was dit voorjaar een flinke kolonie huismussen present in de stal. De nesten van de boerenzwaluw zaten vermoedelijk om die reden al geclusterd in een lage donkere stal: daar waar de mussen zich niet thuis voelen. Geconstateerd is in elk geval dat het aantal uitgekomen nesten en het aantal uitgevlogen jongen hier gemiddeld beduidend lager was als gevolg van predatie van de eieren of pulli.

Methode individuele herkenning

Met het oog op de te leveren verdiepingsslag met betrekking tot informatie over broedvogels en hun broedprestaties, is dit jaar via het Vogeltrekstation (KNAW/NIOO) te Wageningen een stagiair behulpzaam geweest. De opdracht aan de stagiair van het Helicon uit Velp was om een methode te vinden voor het tijdelijk van afstand herkenbaar maken van (geringde) broedvogels.

Daarmee is Niels de Haan, woonachtig in Amstelveen, dit voorjaar aan de slag gegaan. In eerste instantie is literatuuronderzoek gedaan (welke methoden zijn waar reeds toegepast).

Dit leverde een artikel op over het toepassen van typex (correctievloeistof) op de buitenste staartpennen. Daarnaast opperde collega Jan de Jong de methode om kleine stickertjes op de rug te bevestigen. Beide methoden zijn beproefd. De stickertjes bleken geen soelaas te bieden. Deze bleven niet goed zitten en waren meestal na een paar uur al verdwenen. Het toepassen van typex bleek echter wel een oplossing.

figuur 6 met typex gemarkeerde staartpennen

Althans voor wat betreft het tijdelijk kunnen herkennen van de broedvogels. Het aanbrengen van kleuren op de staartpennen kan echter van invloed zijn op het broedsucces. Ook kan de slijtage worden bevorderd. Beide facetten zijn zo goed mogelijk onderzocht. Vooralsnog zijn er geen aanwijzingen dat (reeds gevestigde) broedparen daardoor in de problemen geraken en lijkt deze methode dan ook toepasbaar voor de komende jaren.

Terugmeldingen

Een andere doelstelling van het onderzoek is het verkrijgen van terugmeldingen van (broed)vogels. Op deze wijze wordt duidelijk hoe de vliegroutes liggen en mogelijk ook welke timing de vogels (jaarlijks) kiezen.

Het afgelopen jaar werden geen boerenzwaluwen met buitenlandse ringen aangetroffen. Ook andersom kwam er geen melding vanuit het buitenland.

Het vorenstaande wil echter allerminst zeggen dat er geen interessante meldingen van elders zijn gekomen in 2014. Integendeel, er kwam weer 2 maal een mooie bevestiging dat boerenzwaluwen zich (vaak?) als broedvogel ophouden in de omgeving (< 10 kilometer) van hun geboortegebied. Een op locatie 1 op 10 juli 2013 geringd nestjong werd op 21 mei 2014 als vrouwelijke broedvogel teruggevangen in een boerenstal aan de Harnemoune te Terwispel. Een op locatie 13 op 29 juni 2013 geringd nestjong werd eveneens als vrouwelijke broedvogel teruggevangen op 12 juni van dit jaar aan de Alde Dyk 76 te Terwispel. Beide vangsten werden gedaan tijdens ringonderzoek door collega Jan de Jong uit Joure.

Voorts werd een op locatie 1, op 25 mei 2014 geringd nestjong, op 23 augustus van dit jaar terug gevangen op een gezamenlijk slaapplek te Naarden (Noord Holland). Dit nestjong is dus vermoedelijk via een collectief westelijk georiënteerde route gezond en wel op reis gegaan naar het warme zuiden.

Beknopt Overzicht per locatie

Locatie 1. Hegedyk 8 Langezwaag (B. de Vries)

Totaal 117 (terug)gevangen waarvan 33 broedvogels, en 80 pullen afkomstig uit 19 nesten.

figuur 7 Niels de Haan (voor) en Wender tijdens ringactiviteiten op locatie 1

Tabel 6 Samenvatting nestformulieren locatie 1

Verklaring codes bij nestformulieren

Nr=nestnummer dat is toegekend aan het gevonden nest; datum: de datum waarop het nest voor de eerste keer werd geïnspecteerd; O=opstal (b=in boerderij/stal, z=zolder, h=vrijstaande hok); br= inhoud van het nest op de eerste vinddatum; v=(vermoedelijke vervolg)legselsnum. 2=betreft tweede legsel van oorspronkelijk nestnummer

Nr	2	Dat	O	Br	V	Omstandigheden (samenvatting)
1		25/5	b	6 pulli geringd		1-6 grote pullen, < 11-6 uitgevlogen
2		25/5	b	5 pulli geringd		1-6 grote pullen, < 11-6 uitgevlogen
3		25/5	b	3 ei		1/6:4 ei,11/6:kl pull,22/6:4p ger, < 5/7 uitgevlogen
4		25/5	b	5 pulli pas uit		1/6:5p ger,11/6:grote pull, <22/6 uitgevlogen
5		25/5	b	5 kleine pulli		1/6:4p ger,11/6:grote pull, <22/6 uitgevlogen
6		25/5	o	>4 kleine pulli		1/6:5p ger,11/6:grote pull, <22/6 uitgevlogen
7		25/5	b	4 ei		1/6:5ei,11/6:kl pull,22/6:5pul ger,<5/7 uitgevlogen
8		1/6	b	4 ei		11/6:4ei,6/7:kl p(6-7d),2ei,5/7:1groot jong geringd
9		1/6	h	5 ei		11/6:5ei,22/6:3p ger,2ei,5/7:3 gr pull,<20/7 uitgev
10		1/6	h	4 ei		11/6:kl pul,22/6:4p ger,<5/7 uitgevlogen
11		1/6	h	3 pulli geringd		11/6:grote pulli, <22/6 uitgevlogen

Onderzoek Boerenzwaluw op vijf locaties in Zuidoost Fryslân
Jaarverslag 2014 **Vogelringstation Menork**

12		1/6	h	4 ei		11/6:4ei, 22/6:4 pulli geringd
13		1/6	h	4 ei *		*2 ei beschadigd (mussen?),11/6:3ei,22/6:6ei, 5/7:4p ger,20/7 vliegklare jongen
14		11/6	h	5 pulli geringd		22/6: grote pullen
15	1	22/6		5ei	1	5/7:kleine pulli,13/7:5 pull ger,20/7 grote pullen
16		22/6	h	5ei	1	5/7: 5 pulli geringd, <20/7 uitgevlogen
17		22/6	o	2ei		5/7: 5ei (1 uit ander nest bijgelegd),20/7: Predatie
18		5/7		2ei	1	20/7:4ei,10/8:4 grote pulli
19	2	5/7		5ei	1	20/7:5 pulli geringd,<10/8 uitgevlogen
20	5	5/7		2ei	1	20/7:3 pulli geringd,<10/8 uitgevlogen
21	6	5/7		4ei	1	20/7: kleine pulli,10/8: grote pulli
22	3	13/7		4ei	1	20/7: 4ei
23	8	20/7		5ei	1	10/8: 4(hongerige) pulli geringd
24		20/7		5ei	1	10/8: 4 pulli geringd
25		20/7		4ei	1	10/8: 4 pulli geringd
26		20/7		pulli	1	10/8: onbereikbaar
27	9	10/8		4ei	2	
28		10/8		4ei	2	
29	13	10/8		4ei	2	
30	12	10/8		4ei	2	
31	17	10/8		3ei	2	

Dit jaar is een fors deel van de zwaluwen gehuisvest op de hooizolder. In het bijgebouw zit daarentegen dit jaar maar een enkel paar. Mogelijk dat de huismussen vooral ook daar de lakens uitdelen. Ondank het feit dat er die vroege ochtend nogal wat (adulte) vogels rond de boerderij vliegen (en dus niet binnen de nacht hebben doorgebracht), vangen we op 22 juni toch liefst 26 adulte vogels. Uitgaande van 14 of 15 actieve nesten is dat een mooi aandeel. Want het vangen van de volwassen vogels gaat op deze locatie wat moeilijker dan op de overige plekken. De vogels hebben veel vliegruimte in de stallen en boven op de grote hooizolder. Daarnaast dus een deel dat niet de nacht in de boerderij heeft doorgebracht en dus een aantal die onze netten zal ontwijken. Wat echter fors meezit, is ook de service op deze plek. Andermaal de hulp van de familie De Vries bij het vangen en niet in de laatste plaats koffie en broodjes bij het verwerken van de gegevens! Van de 26 gevangen volwassen vogels dragen er 9 een ringetje uit voorafgaande jaren. Opvallend daarbij is dat daarvan 2 eerder als pullus op deze plek werden geringd doch in voorafgaande jaren ook al als broedvogel werden aangetroffen. Naast de 26 volwassen vogels, treffen we nog 12 vliegklare jongen in het net aan. Daarvan zijn er twee nog niet geringd, vermoedelijk zijn deze twee pullen afkomstig uit een nest dat voor ons onbereikbaar was om de jongen al in het nest te voorzien van een ring.

In een tweede sessie op 10 augustus vangen we voor de tweede maal de broedvogels. Er komt weer wat meester(es)werk aan te pas om de broedvogels uiteindelijk in de netten te krijgen. Het zal slechts een fractie zijn van wat er aan broedvogels zit want een flink aantal heeft de nacht in de buitenlucht doorgebracht. Dat blijkt al meteen bij onze aankomst, wanneer er al tientallen in de lucht rondcirkelen. Uiteindelijk vangen we toch weer een mooi aantal, te weten 25 vogels waarvan 21 broedvogels en 4 jongen. Van de 21 broedvogels zijn er 15 al geringd. Van deze 15 zijn er 2 die op 22 juni niet werden gevangen. Van de vier jonge vogels waren er twee al in het nest geringd en twee komen er uit nesten die niet geringd werden. Van de 21 gevangen broedvogels waren er 9 van het mannelijke en 12 van het vrouwelijke geslacht. Opvallend is dat er in de tweede week van augustus in de boerderij van De Vries nog steeds zwaluwen met nesten bezig zijn. Er worden op 10 augustus liefst 5 nesten bij gevonden waar zich eitjes in bevinden. Weliswaar geen grote legfels (steeds vier en 1 keer drie) maar de tijd vordert en de weersomstandigheden (nat en relatief koud) zijn niet gunstig. Helaas zijn we daarna niet meer in de gelegenheid geweest om deze late legfels nog te controleren.

Locatie 2. Lange ein 5 Langezwaag (S. vd. Wal).

figuur 8: Geitenstal Van der Wal (foto uit 2012)

Totaal 108 (terug)gevangen waarvan 22 broedvogels en 86 pullen uit 21 nesten.

De eigenaar/beheerder van deze locatie (Sietse van der Wal) houdt de nestkaarten bij van de broedvogels. Dat maakt de nestformulieren veel completer en voegt wezenlijke informatie toe over ringleeftijd en uitvliegsucces per nest. Bovendien zijn er gegevens over bijvoorbeeld de aankomst van de eerste broedvogels in het voorjaar.

Op 6 mei begon vorig jaar de eerste zwaluw met de eileg. Dit jaar was dat al op 25 april.

Tabel 7 Samenvatting nestformulieren locatie 2

Verklaring codes nestformulieren, zie tabel 5 >=groter of gelijk							
Nr	Dat	Br	V	Omstandigheden (samenvatting)			
				Ei	uit/pull	ringen	uitgevl bijzonderheden
1	25-4	1ei		6	14/5:6p	25/5:6p	6/6
2	27-4	1ei		6	15/5:6p	25/5:6p	7/6
3	28-4	1ei		5	16/5:5p	25/5:5p	8/6
4	2-5	1ei		5	20/5:>4	30/5:4p	12/6
5	2-5	1ei		4	-	-	-
							Verlaten, geen veren in nestkom
6	10-5	1ei		5	28/5:?p	-	-
							Op 8/6 weer 4 eieren in nest (6a)
6a	8/6	4ei		5	23/6:5p	5/7:5p	16/7
							Op 16/7: 5vliegklare pullen teruggevangen
7	19-5	1ei		5	8/6:5p	21/6:5p	28/6
8	19-5	1ei		4	8/6:1p	21/6:1p	28/6
							2 ei niet uitgekomen, 1 ei weg
9	21-5	1ei		5	8/6:2p	21/6:4p	30/6
10	26-5	1ei		4	-	-	-
							Predatie: nestkom vernield..
11	15/6	1ei	1	5	3/7:>4p	13/7:4p	24/7
12	16/6	1ei	1	5	4/7:5p	13/7:5p	24/7
13	17/6	1ei	1	6	6/7:6p	16/7:6p	27/7
14	25/6	1ei	1	6	14/7:6p	30/7:6p	tussen 1-8 aug. uitgevlogen
15	30/6	1ei	1	4		30/7:3p	1 ei weg;tussen 1-8 aug. uitgevlogen
16	5/7	5ei	1	5	14/7:5p	30/7:5p	tussen 1-8 aug. uitgevlogen
17	5/7	1ei	1	3	21/7:3p	30/7:3p	11/8
18	7/7	1ei	1	4	25/7:3p	6/8:3p	15/8
							1 ei niet uitgekomen

Onderzoek Boerenzwaluw op vijf locaties in Zuidoost Fryslân

Jaarverslag 2014

Vogelringstation Menork

19	10/7	1ei	1	5	28/7:5p	6/8:5p	20/8	
20	12/7	1ei	1	3	28/7:3p	6/8:3p	20/8	
21	28/7	1ei	1	4	13/8:4p	29/8:3p	4/9	1 pull verdwenen uit nest
22	30/7	1ei	2	5	24/8:2p	7/9:2p	?	Geen veertjes nestkom, 3 pull verloren
23	5/8	1ei	2	4	20/8:2p	29/8:2p	?	1 ei niet uit, 1 ei verdwenen

Een lang broedseizoen was het dit jaar in de stal van Van der Wal. Op 25 april werd het eerste ei gelegd en op 7 september werden er nog 4 pullen uit 2 nesten geringd!

Er worden op 30 mei in een korte sessie 19 broedvogels gevangen. In totaal 10 mannetjes en 9 vrouwtjes. Nest 6 laat dit jaar dubieuze uitkomsten zien. Op 8 juni was dat nest klaar voor het ringen van 5 pullen maar wat blijkt op die dag is dat er (opnieuw) vier eieren in hetzelfde nest liggen.. Mogelijk is er een indringer, een nieuw mannetje boerenzwaluw, in het spel.

Op 16 juli is er een tweede maal met misnetten gepoogd alle broedvogels in de stal te bemachtigen. In een snelle actie vangen we die ochtend vroeg alle binnen aanwezige vogels en dat waren er nu 20. Hoogstwaarschijnlijk hebben 2 mannetjes buiten de nacht doorgebracht. Deze vliegen ook al weer snel de stal in wanneer wij de gevangen vogels aan het behandelen zijn. En dat komt ook precies uit want van de 20 gevangen vogels zijn het er 11 broedactieve vrouwtjes en 9 mannetjes. Met 11 actieve nesten in de stal dus getalsmatig heel aannemelijk. Een bovengemiddeld aantal boerenzwaluwen in de stal van Van der Wal. Ondanks dat er (ogenschijnlijk) geen predatoren als huismus, kat, uil of ekster in de stal komen, is er wel sprake geweest van nestpredatie. Het vermoeden bestaat dan ook, dat er op deze klaarblijkelijk aantrekkelijke broedplek, concurrentiestrijd heerste tussen bepaalde mannetjes.

Locatie 3. Lange ein 6
Langezwaag (Fekken)

*Figuur 9: Geitenhok Fekken
(foto uit 2012)*

Totaal 55 (terug)gevangen waarvan 13 broedvogels en 42 nestjongen afkomstig uit 10 nesten.

In 2012 halveerde het aantal broedvogels van 10 tot 5. In 2013 bleef dat zo. Afgelopen jaar kwamen er 6 paar tot broeden in het relatief kleine geitenhok.

Tabel 8 Samenvatting nestformulieren locatie 3

Verklaring nestcodes, zie tabel 5

Nr	2	Dat	Br	V	Omstandigheden (samenvatting)
1		18/5	5ei		1/6:5p geringd,8/6:grote pulli, <21juni uitgevlogen
2		18/5	4ei		8/6:4p geringd, <21/6 uitgevlogen
3		1/6	4ei		8/6:uitgekomen,21/6:4p geringd,<5/7 uitgevlogen
4		1/6	4ei		21/6:4p geringd,<5/7 uitgevlogen
5		1/6	5ei		8/6:uitgekomen,21/6:5 geringd,<5/7 uitgevlogen
6		1/6	5ei		8/6:4 uitgekomen,21/6:4p geringd,5/7 vliegklare jongen
7	1	5/7	5ei	1	30
8	2	5/7	4ei	1	20/7:2kl p en nog 1 ei, 30/7:2p geringd, 6/8:2 grote pullen
9	-	20/7	5ei	1	16/8:5p geringd
10	4	20/7	4ei	1	16/8:3p geringd
11	5	20/7	4ei	1	6/8: 4 pulli gerind,16/8:>3p aanwezig
12	6	20/7	5ei	1	6/8:5p geringd, 16/8:pullen dood, 3 onder nest gevonden

Op 9 juni worden in totaal 13 broedvogels gevangen. Er zijn zes actieve nesten dus in principe een overvloedige (broed)vogel bij deze vangst. Het individueel herkenbaar maken van de broedvogels zal uitwijzen welke boerenzwaluw geen eigen nest heeft of wellicht meedoet met een ander broedpaar. We vangen zeven mannetjes en zes vrouwtjes en dat wijst dus op een mannetje 'extra'. Tussen de vangsten ook weer eentje met vreemde ring maar deze zelfde zwaluw werd vorig jaar ook al gevangen. Deze bleek in 2011 als eerstejaars vogel geringd langs de Oostvaardersdijk in Flevoland. Nu dus kennelijk een trouwe broedvogel van het geitenhok van Fekken. Toch blijkt dat anders uit te pakken. Bij het determineren van de broedvogels blijkt juist deze geringde man geen rol te hebben bij de 6 aanwezige nesten! Een bevestiging volgt later wanneer juist dit geringde mannetje bij een boer aan de overkant van de weg vers dood wordt gevonden. Heel mooi is ook dat een jong uit 2009, toen geringd bij Sietse van der Wal op locatie 2, nu voor het vijfde opeenvolgende jaar opduikt in dit geitenhok. Ook een trouwe broedvogel die al vijf keer de lange reis naar Afrika heeft overleefd en steeds dit plekje in Langezwaag terug heeft weten te vinden! Op donderdag 7 augustus worden in een tweede (en laatste) sessie dit jaar de broedvogels gevangen en gecontroleerd. Er worden negen van de (mogelijk) twaalf broedvogels gevangen. Vermoedelijk verblijft een aantal in de buitenlucht gedurende de nacht waardoor we geen 100 procent score hebben. Bij de vangsten ook nog zes vliegklare jonge vogels waar onder ook eentje die uit een nest van de kolonie aan de overkant komt, van locatie 2. Mogelijk een potentiële broedvogel voor volgend jaar op deze plek mits deze jonge vogel er natuurlijk in slaagt om de lange reis van en naar Afrika komende winter te overleven.. Op 16 augustus worden in een laatste controle op deze locatie uit twee laatste nesten (9 en 10) nog 8 pullen geringd. Bij nest 12 blijkt er iets mis te zijn gegaan. Mogelijk dat de oudervogels iets is overkomen. Onder het nest liggen dode pullen. We vinden er drie maar het is niet denkbeeldig dat de andere twee ook zijn gesneuveld. In elk geval geen spoor meer van deze twee..

Locatie 9 De Buorren 91, Lippenhuizen (W. Bil)

Dit jaar is er maar één succesvol legsel geweest in het kippenhok te Lippenhuizen. Waarschijnlijk is het vrouwtje tijdens of na het grootbrengen van de jongen uit het eerste legsel omgekomen. Het(zelfde) mannetje is namelijk wel volop gesignaleerd maar er kwam geen vrouw meer aan te pas.

Totaal 6 (terug)gevangen waarvan 1 broedvogel en 5 nestjongen uit 1 nest.

figuur 10 Kippenhok De Buorren 91 Lippenhuizen (foto 2011)

Onderzoek Boerenzwaluw op vijf locaties in Zuidoost Fryslân

Jaarverslag 2014

Vogelringstation Menork

Tabel 9 Nestformulier locatie 9

Nr	Dat	Br	V	Ctr	Omstandigheden
1	26/5	1 ei		9/6	19/6 5 pulli geringd

Eén broedpaartje met slechts 1 legsel kwam succesvol tot broeden op locatie 9. Opmerkelijk was wel weer de trouwe terugkeer van het in 2012 geloggerde mannetje dat nu dus geen logger meer droeg maar wel de metalen ring met het bijbehorende ringnummer.

Locatie 13

Bûtewei 55, Hemrik
(T. Algra)
Totaal 82 gevangen
waarvan 14 broed-
vogels en 68 nest-
jongen uit 17 nesten.

figuur 11: opstallen
T. Algra, Bûtewei 55
te Hemrik
(foto 2012)

Tabel 10 Samenvatting nestformulieren locatie 13

Verklaring nestcodes, zie tabel 5

Nr	2	Dat	Br	V	Omstandigheden (samenvatting)
1		11/5	5ei		1/6:5p geringd,8/6: grote pullen
2		11/5	5ei		26/5:5p geringd,1/6:5 grote pullen,8/6:grote pullen
3		26/5	3ei		21/6:3p geringd,<5/7 uitgevlogen
4		26/5	5ei		21/6:5p geringd,<5/7 uitgevlogen
5		26/5	5ei		1/6:5ei,8/6:1p(rest weg!),21/6:1p geringd
6		26/5	5ei		21/6:4p geringd(1ei niet uit),<5/7 uitgevlogen
7		26/5	2ei		8/6:1ei (verlaten), en op 21/6:5ei (nieuw):nest7a
7a		21/6	5ei		5/7:5p geringd,13/7:5 grote pullen, <20/7 uitgevlogen
8		26/5	1ei		8/6:1ei verlaten, 20/7:1ei verlaten
9		26/5	6ei		1/6:kleine pulli,8/6:5p geringd(1ei niet uit),<5/7:uitgevlogen
10		1/6	3ei		21/6:3p geringd,<5/7:uitgevlogen
11		1/6	2ei		8/6:4ei,21/6:4 kleine p,5/7:2 grote pullen in nest
12		1/6	4ei		21/6:4p geringd,<5/7 uitgevlogen
13		21/6	5ei		5/7:uitgekomen,13/7:4p geringd,20/7:gr pul,<30/7 uitgevlogen
14		5/7	1ei	1	30/7: leeg
15		5/7	4ei		20/7:uit,30/7:5p ger,6/8:1p dood,1p vermagerd,3p in nest
16		5/7	2ei		20/7:5ei,30/7:kl p,6/8:grote pullen (bijna vliegklaar)
17		5/7	5ei		30/7:4p geringd,<6/8 uitgevlogen
18		20/7	4ei	10	6/8:4p geringd
19		20/7	5ei		6/8:4p geringd
20		20/7	4ei		30/7:uitgekomen,6/8:4p geringd
21		20/7	2ei	11	30/7:4ei,6/8:3kleine pulli en 1 ei niet uitgekomen
22		20/7	2ei		2 eieren verlaten, nest later leeg
23		20/7	5ei		30/7:kleine pulli, 6/8:3p geringd

Bij mooi voorjaarsweer zijn de meeste broedparen op locatie 13 relatief laat begonnen. Op 11 mei waren er nog maar twee nesten met eieren. Sterk vermoeden is dat de huismussen daarbij hun rol opeisen. Pas wanneer het aantal boerenzwaluwen groter is dan de huismussen zijn deze laatste 'onder protest' bereid om (een deel van) de stal min of meer te verlaten. Op 26 mei zijn er 9 nesten met eieren die zich allemaal laag in de stal bevinden. Kennelijk hebben de mussen het nog voor het zeggen in de nok van de stal.. In de stal vinden we eind mei ook een dode adulte man, hoe de vogel is doodgegaan weten we niet, dit mannetje draagt in elk geval geen ring en dus geen oude bekende van voorgaande jaren.

Bij een inspectie op 1 juni wordt ook duidelijk dat er wat predatie gaande is van nesten. Zeer waarschijnlijk zijn het de mussen die er in huishouden. Een aantal nesten bevat 1 of 2 eitjes, mogelijk al verlaten door het ouderpaar. Op 6 juni worden de broedvogels gevangen. Bij onze aankomst blijkt dat een paar zwaluwen de nacht niet in de schuur heeft doorgebracht. Deze zweven mooi rond de boerderij en zullen dus geen deel gaan uitmaken van onze vangsten. Bovendien ontsnapt er ook nog een enkeling waardoor we uiteindelijk kunnen opmaken dat zeker vier broedvogels niet gecontroleerd zullen worden. We vangen in onze bliksemactie totaal 14 broedvogels. Voor zeker 9, mogelijk 10 bewoonde nesten dus duidelijk te weinig. Opvallend is wel dat we liefst 10 vogels met ringen uit voorgaande jaren terugvangen en dat is dus, ondanks de incomplete vangst, al meer dan de helft!

Tijdens het hele seizoen worden er nesten verstoord. Hoogstwaarschijnlijk zijn de huismussen toch echt de boosdoeners. Het is ook niet voor niks dat de nesten laag in de donkere stal zitten, de plek waar de huismussen niet graag komen. Op 30 juli zien we bij onze aankomst bijna honderd huismussen opvliegen in de stal. Zij zijn ongetwijfeld debet aan het verloren gaan van een aantal nesten van de boerenzwaluw. Vooral de hogere nesten lijken doelwit van de mussen. De nesten die meer in het donker direct boven de koeienstallen zitten, lijken het minste overlast te hebben van de hordes mussen.

Bij aankomst op 6 augustus opnieuw veel vogels in de stal maar nu veel meer zwaluwen dan mussen! Het zijn zeer waarschijnlijk vooral vliegende jongen die zich in de stal ophouden. Mogelijk ook jonge vogels van elders die de zaak hier komen inspecteren. Een goede zaak want het is wellicht de nieuwe aanwas voor volgend broedseizoen..

Locatie 14 Kanaelwei Noard 38, Nij Beets (S. Veenstra)

figuur 12 Tuinhuisje Kanaelwei Noord
38 te Nij Beets (foto 2013)

Tabel 9 Nestformulier locatie 14

Verklaring codes bij nestformulieren, zie tabel 5			
Nr	Dat	Br	V
1	20/6	5 pulli geringd	
2	10/8	3 pulli geringd	1

Een nieuw broedpaar heeft zich gevestigd in het opstal bij Sander Veenstra aan de Kanaelweg te Nij Beets. Opvallend is wel dat hetzelfde nest als vorig jaar werd benut. Tijdens de vestiging zijn er wel meerder ruzies beslecht tussen enkele paartjes. Het schuurtje is dus kennelijk wel gewild. Tijdens beide broedsessies zijn de tweede broedvogels gevangen en is vast komen te staan dat het om hetzelfde paartje gaat.

Conclusies en vervolg

Het afgelopen jaar was duidelijk meetbaar een beter jaar voor de broedende boerenzwaluw dan het hieraan voorafgaande jaar. Het mooie weer zal daar zeker aan bijgedragen hebben. Maar ook de overleving in het winterkwartier moet hoger geweest zijn want er kwam liefst 47 procent van de broedvogels uit voorgaande jaren weer op de proppen. Opvallend is wel dat de huismus in toenemende mate van zich laat horen. Op de locaties 1 en vooral 13 hebben de grote aantallen huismussen tol geëist op de broedresultaten. Overigens wil deze conclusie niet zeggen dat de aanwezigheid van huismussen een slechte zaak is. Het draagt bij aan slechtere broedresultaten maar mogelijk ook aan vitaler nageslacht bij de boerenzwaluw.. wie zal het zeggen zonder daar eerst onderzoek naar te doen!

In elk geval is duidelijk dat ook de huismus welkom is op de boerderij en dat vogels zelf een zekere balans moeten vinden (of uitvechten, zo u wilt..).

Dankzij een ogenschijnlijk goede methode om broedvogels tijdelijk individueel herkenbaar te maken, kan er de komende jaren meer inhoudelijk en gericht onderzoek bij de nesten plaatsvinden.

Dankwoord

Wat vooral boeit en inspiratie geeft, is dat de eigenaren van alle locaties zich het lot van de zwaluwen aantrekken en er feitelijk alles aan gelegen zijn om de vogels de helpende hand te bieden. Ook met het gegeven dat onze gasten poepjes achterlaten en vaak luidruchtig aanwezig zijn. Het besef dat mens en dier met elkaar in harmonie moeten leven, lijkt juist binnen dit project het meest aanwezig te zijn. En dat maakt het doen van dit onderzoek, samen met al die enthousiaste hobbyboeren, tot een fantastische bezigheid! En daarbij niet in de laatste plaats het hartelijke ontvangst!

Vaste medewerkers van Menork waren Willem en Wender Bil. Verder was er de hulp van Sander Veenstra. Onmisbare technische ondersteuning is er van groepslid Wiemer Boomsma.

Dit jaar heeft Niels de Haan met succes een methode ontwikkeld voor het determineren van broedvogels bij de nesten. Niels was erg betrokken bij ons werk en heeft gedegen werk geleverd.

figuur 13 Boerenzwaluw met vier vliegklare bedelende jongen
(foto, locatie 4, Janny de Jong, 2013)

